

TÜRK XALQLARI TARİXİNDƏ ƏN PARLAQ HADİSƏ

Adil Babayev,
*Azərbaycan Dillər Universitetinin professoru,
filologiya üzrə elmlər doktoru*

Açar sözlər: əlifba, Bakı, türk, qurultay, türkoloji.

Ключевые слова: алфавит, Баку, турецкий, съезд, тюркологический.

Key words: alphabet, Baku, turkish, congress, turkic studies.

Birinci Türkoloji qurultay dövrünün ən möhtəşəm hadisələrindən biri kimi yadda qalmışdır. 1926-cı il fevralın 26-dan martın 6-dək olan müddətdə davam edən bu qurultayda çox mühüm ortaq məsələlər müzakirə edilmişdir. Qurultayda Azərbaycanla yanaşı Türkiyə, Macarıstan, Tatarıstan, Almaniya və digər ölkələrdən geniş tərkibdə nümayəndə heyətləri iştirak etmişdir. Burada türkologiyaya ən geniş baxışlar nümayiş etdirilmişdir. Qurultayın latın əlifbasına keçidlə bağlı olan qərarı xüsusi qeyd olunmalıdır. Azərbaycan yazısı problemi, demək olar ki, bütün savadlı ziyalıları düşündürən elmi-praktik məsələ idi. M.Kaşğaridən üzübəri özbək Ə.Nəvaidən, azərbaycanlı M.Füzulidən, türk Münif Paşadan başlamış türk dilinin tədrisi ilə məşğul olanların hamısı ərəb əlifbasının türk dilinə yaramadığını göstərmişlər. XIX əsrdə M.F.Axundzadə bu məsələni bütün Zaqafqaziya, İran və Türkiyə miqyasına çıxarıb böyük bir hərəkata çevirmişdi. Bu hərəkət öz ardınca M.Şah-taxtılı, M.Mahmudbəyov, S.Vəlibəyov, N.Nərimanov, C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyli və onlarla başqa ziyalıları da aparırdı. Lakin yeni əlifba ideyası çoxlarının şüuruna hakim kəsilə də, bu iş dövlət səviyyəsinə qaldırılmadığı üçün səmərəsiz qalırdı. Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan cəmi 1 il 8 ay sonra XKS

tərəfindən bu məsələnin müzakirə edilib dövlət səviyyəsində həll olunmasına qərar verildi. Əlifba məsələsində fikirlər isə yenə də haçalanmışdı. Bir qrup iddia edirdi ki, ərəb əlifbasını islah etmək, ona müxtəlif sait səsələr artırmaqla kifayətlənmək lazımdır. Bir qrup ziyalı, o cümlədən S.Ağamalıoğlu, M.Şah-taxtılı, T.Şahbazi, C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyli, F.Ağazadə Şərqli, S.Vəlibəyov qəti şəkildə köhnə əlifbadan bircəfəlik qurtarmağı, latın qrafikası əsasında yeni əlifbaya keçməyi tələb edirdi.

1922-ci il yanvarın 6-da Azərbaycan ziyalılarının iclasında N.Nərimanovun təşəbbüsü ilə “latınçılar” “islahçılara” yeni əlifbanın zəruriliyini sübut edə bildilər. Latınçıların təşəbbüsü ilə yeni əlifbaya keçmək üçün xüsusi bir komissiya yaradıldı.

Komissiyaya aşağıdakı ziyalılar daxil idi: Fərhad Ağazadə (sədr); Xudadat bəy Məlikaslanov (sədrin müavini); Məhəmməd Əmin Əfəndizadə (katib). Üzvlər: Həmid bəy Şah-taxtinski, Azad bəy Əmirov, Əhməd bəy Pepinov, Abdulla Tağızadə və Hüseyn İsrəfilbəyov. Bu komissiya çox fəal işləyərək latın əlifbasının üstünlüklərini sübut edir, latın hərflərini dilimizə uyğunlaşdırır, “Kommunist” qəzeti və başqa mətbu orqanlarda elmi məqalələrlə çıxış edirdilər (2).

1922-ci ilin mart ayında N.Nərimanovun təklifi ilə S.Ağamalıoğlunun rəhbər-

lik etdiyi bir komissiya yarandı. Həmin ilin iyul ayında komissiya Yeni Türk Əlifbası Komitəsinə (YTƏK) çevrildi. Bu komitə qəzet və jurnalların yeni əlifbaya keçməsi, mətbəələrdə latın şriftli məsələnin quraşdırılması işində müəyyən uğurlar qazanmışdı. YTƏK-in təklifi ilə Azərbaycan MİK 1922-ci il oktyabrın 20-də idarə və müəssisələrin kargüzarlıq işlərinin yeni və köhnə əlifba ilə paralel işlədilməsi haqqında dekret verdi. Həmin ildən “Yeni yol” qəzeti latın əlifbası ilə nəşr edilməyə başladı. Bununla belə, hələ latın əlifbasının tam uğurlu şəkildə qəbul edilməsindən danışmaq olmazdı. Çünki latın əlifbasının özündə belə dilimizin bir sıra sait və samit səslərini göstərən hərflər yox idi. Bu məqsədlə YTƏK-in sədri S.Ağamalıoğlu professor B.Çobanzadəni Bakıya dəvət etmişdi. 1924-cü ilin sentyabr ayında Bakıya gələn B.Çobanzadə “Yeni yol” qəzeti müxbirinin suallarına belə cavab vermişdi: “Mən Bakıya təzə gəlmişəm... Burada məktəblər daha əsri, daha əməli və xalqa yaxındır... Türklər məlum olduğu üzrə şimdiyə qədər 13 əlifba kullanmışlar və bunların heç birisi türk dilinin təbiət və üzviyyətinə uyğun olmamışdır. Bunların ən fənasını saymaq mümkündür... Ərəb əlifbası bu gün təmiz və xalq türkcəsilə yazmaq istəyən adamların işinə gəlməz. Çürük təməl üzərində yeni bina qurmaq, yəni bütün mahiyyəti ilə dilimizə uymayan ərəb əlifbasını islah etmək gücdür. Ərəb əlifbasını islah etmək, yalnız yeni hərflər icad etmək deyil, bəlkə bütün sistemi dəyişmək məsələsidir ki, bu təqdirdə yeni bir əlifba meydana gətirmiş oluruq. Latın əlifbası xaricdən əvvəl Azərbaycanda tam müvəffəqiyyət qazanmalıdır” (3).

Alim yeni əlifbanın gələcəkdə milli mədəniyyətimizin inkişafına misli görünməmiş dərəcədə kömək edəcəyinə marağını həmin müsahibəsində demişdi: “Yeni və dilimizin qanunlarına uyğun bir əlifba xalq

dili ilə ədəbi üslub arasında divarı yıxaraq vahid bir maarif və ziyalı sinif yetişdirəcəkdir ki, çox keçmədən bunlar bütün xalq arasında elmin və texnikanın mənfəətlərini nəşr və ümumiləşdirə bilərlər. Çox qolay isbat etmək olar ki, ərəb əlifbası bizi ərəb dili və ədəbiyyatı ilə sıxı-sıxıya bağlamış və türk xalq dilinin ədəbiləşməsinə mane olmuşdur. Latın əlifbasının ən böyük məziyyətlərindən biri dilimizin əcnəbilər tərəfindən çabuk öyrənilməsinə və bu sürətlə ədəbiyyatımızın millətlər arasında bir yer olmasına yardım etməsidir”.

Bu müsahibəsində o, əlifba məsələsini geniş bir qurultay miqyasında həll etməyi lazım bilirdi.

Yeni Türk Əlifbası layihəsi üzərində qızğın iş gedirdi. 1925-ci il sentyabrın 15-də Moskvada S.Ağamalıoğlunun sədrliyi ilə keçən şərqşünasların iclası yeni əlifbaya keçmək üçün bütün ölkə türkoloqlarının iştirak edə biləcəyi bir qurultay çağırmaq haqqında qərar qəbul etdi. Bu qurultayı çağırmaq SSRİ Şərqşünaslar cəmiyyəti ilə Azərbaycanı tədqiq və tətəbbü cəmiyyətinə həvalə olundu. Bu məsələ barəsində Azərbaycan tədqiq və tətəbbü cəmiyyətinin türkologiya seksiyasında oktyabrın 20-də məruzə edən B.Çobanzadə deyirdi: “...Gənc Azərbaycan qoca Şərqin intəhasız qaranlıqları içərisində başqalarının mədəniyyəti üçün nümunə ölkəsi olmağı qəti olaraq qəti etmişdir. Bu respublikanın elm və texnika sahəsindəki görkəmli müvəffəqiyyətlərini bilərək heç kəs qurultayın keçirilməsi üçün yerin – Azərbaycan paytaxtı Bakının seçilməsinə qarşı etiraz etmədi” (6).

Bundan sonra I türkoloji qurultayı çağıraraq keçirmək üçün təşkilat komissiyası yaradıldı. Bu komissiya dil və əlifba məsələlərinə aid çoxlu məqalə nəşr etməklə qurultayın həll etməli olduğu məsələləri müzakirə edirdi (4).

Professor B.Çobanzadə isə yeni türk

əlifbası komitəsinin elmi rəhbəri kimi bu qurultayın planını və əməli vəzifələrini müəyyənləşdirdi, əsas məruzə hazırladı və yeni əlifba layihəsini tərtib etdi. Nəhayət, 1926-cı il fevralın 26-dan martın 5-dək Azərbaycanı tədqiq və tətəbbü cəmiyyəti və SSRİ Şərqşünaslar Cəmiyyəti Bakıda birinci Ümumittifaq türkoloji qurultayı çağırıldı. Qurultay Maarif sarayında (indiki AMEA rəyasət heyətinin binasında) keçirildi. Qurultaya 131 nümayəndə gəlmişdi. Qurultayı Azərbaycan YTƏK-in sədri, AzMİK-in sədri Səməd Ağamalıoğlu giriş sözü ilə açdı. Abdul Cəbbarovun təklifi ilə qurultayın rəyasət heyəti seçildi. Fəxri rəyasət heyətinə isə 6 nəfər: Əli bəy Hüseynzadə, Bənzar, Mustafa Quliyev, Marr, Lunaçarski, Tomsen seçildi. Habelə qurultayda 600 nəfər dilçi, ədəbiyyatşünas, şərqşünas və başqa elm sahələrinin nümayəndələri iştirak edirdi.

Qurultayın rəyasət heyətinə 22 nəfər ən görkəmli alim və dövlət xadimi seçilmişdi: 1. Ağamalıoğlu S. – Az.MİK-in sədri, YTƏK-in sədri; 2. Axundov R. – AzK(b)P MK katibi; 3. Bartold V.V. – akademik (Moskva); 4. Baytursun – Qazaxıstan; 5. Baraxov – Yaqutstan; 6. Barozdin – Şərqşünasların elmi cəmiyyəti; 7. Cəbiyev H. – Azərbaycan; 8. Qalimcan İ. – Tatarıstan; 9. İdelquzin – Başqırdıstan; 10. Köprülüzadə M. – Türkiyə; 11. Qorxmazov – Dağıstan; 12. Naqamov – Özbəkistan; 13. Noqovitsin – RSFSR Xalq Maarif Komissarlığı; 14. Oldenburq – akademik; 15. Pavloviç – Şərqşünaslar cəmiyyəti; 16. Samoyloviç A. – professor; 17. Tınıstanov – Qaraqırqız; 18. Çobanzadə B. – Azərbaycan; 19. Ağçörəkli – Krım; 20. Əliyev Ö. – Şimali Qafqaz; 21. Mentsel – Avropa alimlər nümayəndəsi; 22. Berdiyev – Türkmənistan.

Qurultay 5 nəfərlik mandat, 6 nəfərlik redaksiya komissiyası seçdikdən sonra SSRİ MİK-in sədri Qəzənfər Musabəyov

qurultay iştirakçılarını Sovet dövləti və Azərbaycan XKS adından təbrik etdi. Bir neçə təşkilat adından çıxış edən nətiqlər qurultay iştirakçılarını təbrik etdilər. Sonra Ömər Əliyevin təklifi ilə SSRİ və Azərbaycan MİK-ə, SSRİ Millətlər Səvətinə, Stalinə təbrik teleqramları hazırlandı. Bununla birinci iclas başa çatdı.

Qurultayın 17 iclası keçirilmiş, burada 37 məruzə dinlənilmişdir. Bu məruzələrin 5-i türk xalqlarının tarix və etnoqrafiyasına, 2-si türk xalqlarının ədəbiyyatına, 7-si türk xalqlarının dillərinə, 7-si əlifba probleminə, 6-sı orfoqrafiya problemlərinə, 2-si türk xalqlarının mədəniyyətinə, 5 məruzə türk ədəbi dilinin terminologiya problemlərinə, 3 məruzə isə türk dillərinin tədrisi məsələlərinə həsr edilmişdi.

Qurultayda V.V.Bartold, Miller, L.V.Şerba, Oldenburq kimi alimlər məruzə etmişdilər.

Qurultayın ayın 27-də keçirilən iclasında bircə məruzə – professor B.V.Çobanzadənin “О близком родстве тюркских языков” (“Türk dillərinin yaxın qohumluğu haqqında”) adlı məruzəsi dinlənildi. Bu məruzədə alim M.Kaşğariyə və başqa mənbələrə əsaslanaraq türk dillərinin yaxın qohumluğunu sübut etməkdən əlavə, bu sahədəki nöqsanları da göstərirdi. Alim məruzəsində deyirdi:

-Исследования в этом направлении начиная от Махмуда Кашгари до профессора Самойловича, по нашему мнению, содержит в себе следующие недостатки.

1) Türk dillərinin tədqiqi bir çox halda tarixi, iqtisadi və siyasi məsələləri işıqlandırmaq məqsədi ilə yardımçı, köməkçi vasitə olmuşdur.

2) Müxtəlif türk dillərini nə qədər müqayisə etməyə çalışsalar da bir çox halda, son nəticədə bu tədqiqlər məhdudlaşıb qapanır və həmin dilin çərçivəsindən kənara çıxmır.

3) Türk dillərinin təsnifinə həsr edilmiş

əsərlərin isə aşağıdakı qüsurları vardır:

- a) Yalnız səs xüsusiyyətləri əsas götürülür.
- b) Tarixi faktlara və xüsusiyyətlərə toxunulmur və onlarla hesablaşmırlar.
- c) Bir çox halda bir prinsip başqası ilə qarışdırılır.

IV iclasda 2 məruzə dinlənilmişdi.

Qurultayın V iclasında A.Samoyloviç, S.Y.Malov və İ.İ.Aşmarin türk dillərinin tarixi problemlərindən danışdılar.

Qurultayın VI iclası Qorxmazovun sədrliyi ilə keçmiş, burada 6 məruzə dinlənmişdir. Məruzələrin hamısı orfoqrafiya məsələlərinə həsr edilmişdir. Məruzəçilər: A.V.Şerba, L.Jirkov, Q.İbrahimov, Ş.Rəhimli, F.Ağazadə və Baytursun orfoqrafiya məsələləri haqqında məruzə etmişdilər.

Qurultayın martın 2-də keçirilən VIII iclasına Ağamalıoğlu sədrlik edirdi. B.Çobanzadə, H.Zeynallı, Baytursun və Odabaş elmi-ədəbi dilin terminologiya problemləri haqqında məruzə etdilər.

B.Çobanzadə elmin inkişafı üçün terminlər sisteminin əhəmiyyətindən, türk dillərindəki termin kasıblığından bəhs edərək elmi terminlər yaratmaq üçün 3 əsas baza təklif edirdi: ümumtürk, ərəb-fars və rus-Avropa (B.Çobanzadə məruzəsini azərbaycanca etmişdi).

H.Zeynallı “Türk dillərində elmi terminologiya sistemi” adlı məruzəsində alınma terminləri yalnız kök kimi qəbul edərək onları türk dilinə tabe etmək, türk dilində alınma terminlərin qarşılığını axtarmağı təklif edirdi. H.Zeynallının məruzəsi 7 hissədən ibarət idi. Bu iclasda Baytursun və Odabaş da terminologiya məsələlərinə aid məruzə etdilər.

Türkoloji qurultay çağırmağın ilkin ideyası yeni əlifbaya keçmək lüzumundan doğduğu kimi, ən geniş müzakirə edilən problem də əlifba məsələsi oldu. Qurultayın IX-X-XI-XII və XIII iclası məhz yeni əlifba probleminə həsr edildi. Yeni türk əlifbası

elmi prizidumu tərəfindən hazırlanmış yeni türk əlifbası qurultayın müzakirəsinə verildi. B.Çobanzadənin rəhbərliyi ilə hazırlanmış bu əlifba layihəsi qurultay iştirakçılarının böyük marağına səbəb oldu. Başqa respublikalardan gəlmiş türkoloq-alimlər həmin əlifba layihəsi əsasında öz dilləri üçün yazı sistemi tərtib etməyə qərar verdilər.

Qurultayda əsas 5 məruzə ilə yanaşı, C.Məmmədzadənin “Türk dillərinin əlifba sistemləri” haqqındakı məruzəsi də çox maraq doğurdu.

Lakin ərəbçilər də qurultayda yox deyildi. Ərəblər adından Tatarıstan nümayəndəsi Qalimcan Şərəf çıxış etdi.

Qurultayın XIII iclasında Qorxmazov qurultayın yeni əlifba haqqında qərarını oxuyur və təklif edir. Qurultay bütün türk respublikalarına tövsiyə edir ki, Azərbaycanın təcrübə və metodlarına söykənərək özlərində yeni latın əlifbasına keçsinlər.

Q.Şərəf təklif etdi: ərəb əlifbası saxlanılsın.

S.Ağamalıoğlu səsə qoydu: latınçılar – 101 səs, ərəbçilər – 7 səs, bitərəf qalır – 9 nəfər.

Qurultay bu barədə qətnamə mətnini hazırlamaq üçün 26 nəfərdən ibarət komissiya seçir. Onların içərisində H.Cəbiyev, C.Məmmədzadə, B.Çobanzadə və Şahmuradov da var idi.

Qeyd etməliyik ki, qurultaya bir çoxları ərəbçi kimi gəlsələr də, latınçı kimi getdilər (Məsələn, H.S.Ayvazov, Ağçörəkli və s.). Bu hadisə 1926-cı il martın 4-də olmuşdu. Həmin gün Bakıda dahi özbək şairi Ə.Nəvainin 485 illik yubileyi keçirilirdi. Qurultayın bütün iştirakçısı (500 nəfər) birlikdə həmin yubileyə getdi.

Qurultayın son iclaslarında 3 məruzə türk dillərinin məktəblərdə yeri və tədrisi metodikası məsələlərinə həsr edilmişdir.

Qurultay bütün müzakirə edilən məsələlərə aid qətnamələr qəbul etmişdir.

Qurultay martın 6-da öz işini yekun-

laşdırdı. Qurultay iştirakçıları çox mühüm qərar və qətnamələr qəbul etdilər. Bu qərarlardan bir neçəsinə nəzər salaq:

1) İki ildən bir türkoloji qurultay çağırılsın. Növbəti qurultay iki ildən sonra Səmərqənd şəhərində çağırılsın.

2) Latın əlifbasına keçmək üzrə Azərbaycanın təcrübəsindən istifadə edilsin.

Demək lazımdır ki, bir çox xalq – 50-dək Bakıya - yeni türk əlifbası komitəsinə müraciət edib onlara əlifba tərtib etməyi xahiş etmişdi.

3) Azərbaycan Yeni Türk Əlifbası Komitəsinin təqdim etdiyi layihə bəyənilsin və s.

Bu qurultaydan sonra Azərbaycan YTƏK SSRİ MİK-in sərəncamına keçdi. Bundan sonra respublika alimlərinin fəaliyyəti ümumittifaq miqyasına çıxdı.

Qurultay qurtardıqdan sonra neçə il onun qərarları yerinə yetirilirdi. YTƏK MK öz plenumlarında yeni-yeni xalqlara əlifbalar tərtib edərək təsdiq edirdi. Belə plenumlardan biri Bakıda 1927-ci ilin iyul ayında olmuş, burada lak, dargin, ləzgi, abxaz və başqaları üçün əlifbalar tərtib edilmişdi.

1928-ci ildə Daşkənddə (yanvar ayında), həmin ilin dekabr ayında Kazanda, 1930-cu ilin may ayında Alma-Ata şəhərində plenumlar olmuşdur. Bu plenumların hamısında B.Çobanzadə məruzə etmiş, əlifba layihələri tərtib etmişdi.

Kazan plenumundan əvvəl tacik, dondan, dağıstan, talış, abxaz və s. xalqlar YTƏK-ə müraciət edib onlar üçün əlifba tərtib edilməsini xahiş etmişdilər. Bu plenumda onların hamısı qəbul edildi.

1929-cu il noyabrın 21-22-də Moskvada YTƏMK və kommunist akademiyası böyük əlifba sərgisi təşkil etmişdi. B.Çobanzadənin tərtib etdiyi 36 əlifba sərgidə nümayiş etdirildi. Onlardan 16-sı türk, 20-si başqa xalqlar üçün tərtib edilmişdi. B.Çobanzadə bu əlifbaya artıq türk əlifbası yox “Şərq əlifbası” adı vermişdi. Alim bu

problemə onlarla məqalə həsr etmişdi.

YTƏMK orqanı olan “Культура и письменность Востока” adlı məcmuənin, demək olar ki, hamısında B.Çobanzadə əlifba probleminə aid məqalə nəşr etdirmişdi.

Türkoloji qurultayın tarixi rolundan və əhəmiyyətindən çox danışmaq olar. Bu haqda Fransa şərqşünası professor Mosinyonun sözləri daha diqqətəlayiqdir:

-Avropa artıq Şərqi tanımır, onu anlama bilmir. Bir neçə ilin ərzində Şərq tamamilə dəyişilmişdir. Şərqin zəifliyi onun donmuş orta əsr ənənələrində idi. Amma indi həmin ənənələr məhv olur. Şərq canlanmaqdadır. O, öz üzərindən keçmişin kabusunu qovur. Köhnə, namünasib ərəb əlifbasını atır. Azərbaycan türkləri artıq neçə ildir ki, yeni latın əlifbası ilə yazır. Anadolu türkləri artıq üç aydır ki, özlərinin bütün rəsmi sənədlərini yeni əlifba ilə yazır. Albanlar bundan artıq 15 ildir ki, istifadə edirlər. Onların dalınca başqa xalqlar da gedir, bütün Şərq gedəcək. Şərq ayağa qalxır. Şərq güclüdür. O, tezliklə bizə deyəcək, biz də siz avropalılar qədər mədəniyik, biz sizdən qədimik, biz sizə qalib gələcəyik (5).

Artıq 1928-ci ildə Azərbaycan MİK və XKS yeni türk əlifbasına keçmək haqqında qərar vermişdi ki, bununla da bu əlifbanın məcburi tətbiqi təsbit edilirdi (1).

Bütün SSRİ miqyasında türkdilli xalqların yeni latın əlifbasına keçməsi haqqında SSRİ MİK-in sədri Q.Musabəyovun 7 avqust 1929-cu il qərarı həlledici rol oynadı.

Bu gün 90 illiyini qeyd etdiyimiz qurultay qarşısına qoyduğu – Azərbaycan xalqının görkəmli oğulları N.Nərimanovun, S.Ağamalıoğlunun, C.Məmmədquluzadənin, C.Məmmədzadənin, R.Axundovun, H.Cəbiyevin, H.Zeynallının, B.Çobanzadənin və onlarla türksevər ziyalının arzusunda olduğu məsələləri uğurla həll etdi. Səməd Ağamalıoğlu dərindən bir rahatlıq nəfəsi alaraq son sözlə qurultayı bağli elan etdi.

Hamı ayağa qalxıb “İnternasional” oxuyur. Gecə saat 10:15-dir. İsmailiyyə Mədəniyyət Sarayının gur işıqlarının şüaları ilə türk xalqlarının birlik səsinin dalğaları geniş pəncərələrdən şəhərə yayılır. Türk xalqlarının hamısının nümayəndələri 8 gündən bəri özlərini mehriban bir ailədə hiss etmişlər. Hər kəs ana dilində danışmışdır. Şakircan Rəhimi ilə Əhməd Baytursun, Həbibulla Habitovla Qalimcan Şərəf, Qasım Tınıstanovla Məhəmməd Gəldiyev, Əbdül Cabbarovla, Cambəyovla Şövqi Bektora, Mehmet Köprülüzadə ilə Bəkir Çobanzadə bir-birini necə gözəl başa düşürdü. Dilləri ayrı-ayrı yarımqrupa daxil olan türklər isə diqqətlə bir-birinə qulaq asır, öz dilinin şiriniyi o birisinin sözündə, ahəngində, morfologiyasında, sintaksisində tapanda qəlbində sevinc, çöhrəsində şadlıq oynayırdı. Elə bu vaxt uzaq Xakasiyadan uzun yol gələrək son anda qurultay sarayına girən Katanov qapıda göründü. Sədr S.Ağamalıoğlu Katanovu alqışlar altında tribunaya dəvət etdi. Sədr Katanovdan məhz hakas dilində danışmasını xahiş etmişdi. Tarixin qədim qatlarından gələn türk xalqları hələ heç vaxt bugünkü kimi bir araya gəlməmiş, özlərinin qəlblərində əsrlərlə gəzdirdikləri dərdlərini bir-birinə belə açıq və mehriban şəraitdə deməmişdilər...

600 nəfərin oxuduğu “İnternasional” sanki Türksoyun ilk birlik səsi, ilk himni idi!..

Rəyçi: prof. B.Xəlilov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Çobanzadə B. Yeni Türk əlifbasının məcburi tətbiqi haqqında Azərbaycan MİK və XKS qərarı. “Şura kütləçisi”, 1927, №10.
2. “Dilimizin islahı”. “Kommunist” qəzetinin xüsusi əlavəsi. III c., səh.3.
3. “Yeni yol” qəzeti, 1924, №35 (89)

3 sentyabr.

4. Бюллетень оргкомиссии по созыву I Всесоюзного тюркологического съезда. Баку, 1926. Bunlar 4 kitabdan ibarətdir. M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanasında №1 – 29527; №2 – 29528, №3 – 29529; №4 – 29530 şifrə ilə saxlanır.

5. “Культура и письменность Востока”. Кн. III, 1928.

6. Чобанзаде Б. Деятельность научного совета ВЦК НТА после 3-го пленума и проблемы языка. В ст. изв. общ. обсл. и изучения Аз-на. Баку, 1926, №1.

А.Бабаев

Самое яркое событие в истории тюркских народов

Резюме

В настоящей статье говорится о необходимости перехода к новому алфавиту, для чего в Баку 1926 году был создан первый Всесоюзный Тюркологический Съезд. Съезд стал ярким выразителем идеи единства всех тюркских народов, где были обсуждены многочисленные вопросы связанные наукой, историей, литературой алфавитом народом тюркского происхождения.

A.Babayev

The most striking event in the history of turkic peoples

Summary

In the article, it is spoken about the importance of shifting to the new alphabet, and the formation of the first Soviet Turkish Forum in Baku in 1926. The Forum became the brightest expression of the idea of unity of all the Turkic nations, where numerous issues, concerning science, history, literature of nations of Turkic origin were discussed.